

УДК 1.316.3:[316.48:159.955]

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2025.2.12>**Вихованець Зоріна Сергіївна**

кандидат філософських наук,

доцент кафедри іноземних мов

з курсом латинської мови та медичної термінології

Вінницького національного медичного

університету імені М. П. Пирогова

вул. Пирогова, 56, Вінниця, Україна

orcid.org/0000-0002-1653-5873

ДИССЕНСУС ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЇ В КОНСТРУКЦІЯХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ: ПОШУК СМИСЛІВ СУМІСНОСТІ

Актуальність проблеми. До початку повномасштабних військових дій російсько-української війни у лютому 2022 р. складні процеси державотворення у постсучасному світі здебільшого вважалися ненасильницьким механізмом максимального узгодження національних соціокультурних особливостей певного народу з інформаційно-комунікативними пріоритетами його життєбудівництва у цифровій реальності на засадах загальновизнаних принципів Міжнародного правового порядку ХХІ ст. Проте кроваві трагедії військових дій та терористичних актів, гуманітарні, продовольчі, екологічні кризові явища епохи планетарних перетворень призвели до подвійної колізії смислоутворюючого контексту актуально-історичного розвитку теорії соціальної дії. Закріплені суспільною думкою новітні форми й види соціальної дії починають виконувати функції комунікативного процесу та стають фундаментальною основою сучасних розділів практичної філософії, набуваючи нового значення для процесів державотворення у світі нових можливостей. Відповідно **метою дослідження публікації** визначено соціально-філософський аналіз методологічних колізій теорії соціальної дії в конструкціях державотворення у смислоутворюючому контексті постсучасності. Дослідницькими завданнями зазначеної розвідки є: 1) дослідити процес смислової трансформації ідеальної типології соціальної дії М. Вебера в активну теорію комунікативної дії в умовах планетарних перетворень; 2) проаналізувати критичні студії розбіжностей між класичним діалектичним підходом до вивчення об'єктивних закономірностей суспільного розвитку та «розуміючою соціологією» М. Вебера як аналізу поведінкових смислів діючої особи; 3) з'ясувати специфіку комунікативно-діяльницької природи актора у смислоутворюючому контексті соціальних практик постсучасності; 4) розкрити диссенсусний зміст теорії комунікативної дії як ситуації появи нових смислів і визначення меж активної діяльності соціального суб'єкта в системі актуальних перетворень інституційних конструкцій сучасної держави. **Методологія дослідження.** На основі соціально-філософського аспекту дослідження теорії соціальної дії було специфічним чином використано методи системного та порівняльного аналізу, аналітичний, культурно-історичний, а також елементи герменевтичної методології. Аналіз процедури розширення змісту теорії соціальної дії здійснювався за допомогою методологічних принципів комплексності, поліваріантності, діалогічності або діалектики, додатковості, єдності історичного і логічного, актуальності та соціальної потреби. **Результати дослідження.** У відповідності з поставленою метою та завданнями було встановлено, що ситуація диссенсусу як фактор ефективної комунікації в умовах інформаційного простору постсучасності створює процес смислової трансформації класичних засад теорії соціальної дії М. Вебера у межах загального модерністського проекту в обґрунтовану теорію активної комунікативної дії сьогодення, причому аналізується не стільки процедура раціонального пояснення форм і видів діяльності людини, скільки способи оволодіння дією так само, як й об'єктивним світом предметних, актуальних і потенційних речей. Зазначено, що у такий спосіб визначається пріоритетність поліфонії дієвих форм волевиявлення індивідуальної або колективної ініціативи самого народу та можливість їх взаємозв'язку в конструкціях державотворення у відношенні до способів реалізації свободи дії. Своєю чергою характеристика процесу моделювання предметно-діяльницького простору людини та відповідного соціального порядку доводить, що створюється не стільки ідеальна, скільки

актуальна типологія соціальної дії, яка має темпоральний історичний характер та розпочинається з аналізу наявної маніфестованої дії, де важливу функцію виконує процедура розкриття суб'єктивного смислу такої дії та проявляється її значення в різноманітних конструкціях державного устрою. Доведено, що подальше вирішення теоретико-методологічної колізії розбіжностей за схемою: класичний діалектичний підхід до вивчення об'єктивних закономірностей суспільного розвитку – «розуміюча соціологія» М. Вебера як аналіз поведінкових смислів діючої особи – актуально-історична теорія комунікативної дії як процедура моделювання предметно-діяльнісного простору людини та відповідного соціального порядку, – забезпечує можливість створення системно-наукового підґрунтя для реалізації предметно-практичних рекомендацій у вирішенні чи попередженні соціальних конфліктів і революційних ситуацій як дієвих складових процесу формуванні цивілізаційних перспектив поступу світової спільноти.

Ключові слова: державність, соціальна дія, громадянське суспільство, діюча особа, постсучасність, смислоутворюючий контекст, соціальна комунікація, колективна діяльність.

Вступ. До початку повномасштабних військових дій російсько-української війни у лютому 2022 р. складні процеси державотворення у постсучасному світі здебільшого вважалися ненасильницьким механізмом максимального узгодження національних соціокультурних особливостей певного народу з інформаційно-комунікативними пріоритетами його життєбудівництва у цифровій реальності на засадах загально визнаних принципів Міжнародного правового порядку XXI ст. Проте кроваві трагедії військових дій та терористичних актів, гуманітарні, продовольчі, екологічні кризові явища епохи планетарних перетворень призвели до таких процесів як: «ентропія довіри до гранднарративів модерну про поступальне розширення горизонтів свободи, про розвиток розуму, про емансипацію праці, про прискорення НТП, про діалектику духу, про герменевтику смислу, відбувається девальвація ідеології фундаменталізму та зростання інтересу до розмаїтих форм виявлення плюральності, нелінійності, індетермінізму, диссенсусу [4, с. 9]. Водночас поступова трансформація розуміння теорії соціальної дії в умовах глобалізованого світу призводить вже не стільки до теоретико-методологічного аналізу феномену діючої особи, скільки до оволодіння соціальними практиками життєвого світу людини доби постсучасності. Мова йде про те, що нові форми соціальної дії починають виконувати функції самого комунікативного процесу та стають фундаментальною основою сучасних розділів практичної філософії, набуваючи нового значення для процесів державотворення у світі нових можливостей.

Отож така радикальна постановка проблеми смислоутворюючого контексту сучасної теорії комунікативних дій свідчить про формування нового проєкту соціокультурної парадигми, коли діюча особа самостійно обирає бажані соціальні критерії комфортного життя у певній країні та вільно може визначати аксіологічні орієнтири у суспільних відносинах, де пріоритетні позиції належать нормативно-правовим засобам досягнення усвідомлених цілей в умовах відповідних інституційних конструкціях державного устрою – зазначена позиція доводить безперечну актуальність теми нашого дослідження.

Ступінь наукової розробки. У межах філософії науки пошуком теоретико-методологічних моделей диссенсус/консенсусного характеру або іншому символічному вимірі займалися Ю. Габермас, К. Гемпель, Р. Карнап, І. Лакатос, Л. Лаудан, К. Поппер, Ж. Рансьєр, Г. Рейхенбах, П. Фейєрабенд, а також такі вітчизняні дослідники, як І. Добронравова, А. Конверський, С. Кримський, О. Руденко, Л. Сидоренко, Л. Шашкова та багато ін. Аналіз проблематики принципового формування мотивів, цілей, ціннісно-раціональних засад соціальної поведінки було представлено в роботах таких представників західної суспільствознавчої думки, як М. Вебер (теорія розуміючої соціології), Е. Гідденс (теорія соціальної структурації), Е. Дюркгейм (ідеї соціологізму), Т. Парсонс і Р. Мертон як засновників механізму функціоналізму, Л. Козер, О. Дарендорф (теорія соціального конфлікту), В. Джеймс, Дж. Дьюї (принципи прагматизму) та багато ін. Взаємовплив людської діяльності та структурних соціальних умов певного державного утворення в теорії К. Маркса отримує категоріальне визначення «практики», надалі воно стає центральним поняттям діяльнісної школи неомарксизму, який був представлений працями А. Грамші, Д. Лукача та Е. Фромма. У свій час М. Вебер чітко зафіксував універсально-історичну проблему стосовно того, чому за

межами Європи: «ні науковий, ні художній, ні державний, ні господарський розвиток не пішли тими шляхами раціоналізації, які є характерними для західних країн» [9, р. 24]. Натомість у вітчизняній філософській думці було окреслено коло таких національних підходів до державотворчих процесів, які б відповідали європейському цивілізаційному поступу, де прикладом може бути теза про те, що: «соціокультурні особливості держави та її ідентичність під впливом глобалізації зазнають глибинних трансформацій, стимулюючи розмивання ідентичностей, нівелювання (вирівнювання) держав з усіма іншими однорідними державами, залученими до цього процесу. Понад те, процеси подібного нівелювання відбуваються цілком свідомо та цілеспрямовано, як, наприклад у випадку з формуванням європейської ідентичності у межах Європейського Союзу, що всіляко підтримується наднаціональними управлінськими структурами ЄС» [5, с. 142]. Дослідження історико-філософського аспекту проблеми соціальної дії представлено в роботах таких відомих українських дослідників, як Є. Андрос, М. Бойченко, В. Горський, А. Лактіонова, С. Пролєєв, а також у працях К. Жоля, І. Матковської, В. Шинкарука докладно аналізуються соціально-філософські аспекти розвитку особистості в контексті сучасної культури та дії. Базовими джерелами нашої розвідки стали твори таких відомих мислителів як М. Вебер, Ю. Габермас, Г. Зіммель, Н. Луман, Т. Парсонс, Г. Ріккерт та багато ін., чії роботи присвячені проблемам аналізу соціальної реальності та діяльній природі людини. Отож при всьому розмаїтті науково-дослідного потенціалу проблематики соціальної структури суспільства та феномену діючої особи постсучасного світу поза дослідницькою увагою залишається аналіз подвійної колізії смислоутворюючого контексту актуально-історичного розвитку теорії соціальної дії.

Мета дослідження та завдання. Відповідно метою дослідження нашої публікації ми визначили соціально-філософський аналіз методологічних колізій теорії соціальної дії в конструкціях державотворення у смислоутворюючому контексті постсучасності. Дослідницькими завданнями зазначеної розвідки є: 1) дослідити процес смислової трансформації ідеальної типології соціальної дії М. Вебера в актуальну теорію комунікативної дії в умовах планетарних перетворень; 2) проаналізувати критичні студії розбіжностей між класичним діалектичним підходом до вивчення об'єктивних закономірностей суспільного розвитку та «розуміючою соціологією» М. Вебера як аналізу поведінкових смислів діючої особи; 3) з'ясувати специфіку комунікативно-діяльній природі актора у смислоутворюючому контексті соціальних практик постсучасності; 4) розкрити диссенсусний зміст теорії комунікативної дії як ситуації появи нових смислів і визначення меж активної діяльності соціального суб'єкта в системі актуальних перетворень інституційних конструкцій сучасної держави.

Методологія дослідження. На основі соціально-філософського аспекту дослідження теорії соціальної дії було специфічним чином використано методи системного та порівняльного аналізу, аналітичний, культурно-історичний, а також елементи герменевтичної методології. Методи системного дослідження сприяли вивченню форм і видів соціальної дії в розмаїтті їх взаємовпливів, а також наш науковий аналіз застосовує процедуру розширення змісту в теорії соціальної дії таких методологічних принципів як комплексність, поліваріантність, діалогічність або діалектика, додатковість, єдність історичного і логічного, актуальність та соціальні потреби.

Результати дослідження. Саме поняття «dissensus» у перекладі з латинської мови означає ситуацію розбіжності у думках і відчуттях, а синонімами в українській зазначають «незгоду» або «конфлікт», але, наприклад, на думку Т. Куна перехід від однієї науково-визнаної парадигми до нової екстраординарної теорії має характер диссенсусного стану розвитку наукового знання. Як бачимо, залишається дуже широке та розмите поле предметно-практичного сприйняття диссенсусного змісту комунікативного процесу як ситуації появи нових смислів і визначення меж активної діяльності соціального суб'єкта в суспільстві нових можливостей, а тим більше у системних перетвореннях інституціональної структури сучасної держави. Розуміюча соціологія М. Вебера, яка була сформульована на початку ХХ ст., одразу містила головне теоретико-методологічне завдання: як дослідник може з'ясувати суб'єктні смисли, мотиви та цілеспрямований характер дій індивіда в процесі закономірного прогресивного розвитку та раціонального характеру функціонування державних інституцій. Головними постулатами класичного соціологічного

підходу в розумінні соціальної дії довгий час було дві такі ознаки, як наявність суб'єктивного змісту та орієнтація діючої особи на Іншого. До того ж, якщо ми відштовхуємося від визначення соціальної дії виключно як способу функціонування соціальної раціональності, то еволюційний розвиток суспільного буття паралельно з пізнавальними можливостями людини підтверджує класичну Просвітницьку тезу ідеального майбутнього існування людського роду на принципах Рівності, Братерства, Свободи та Духу, але соціальні реалії постсучасності повертають нас знову до викликів глобалізованого світу та загрози моментального зникнення людства будь-якої миті. По-суті, М. Вебер відмовляється продовжувати розробляти онтологічну теорію соціальної дії з точки зору розширення її структурних змін, суттєвих ознак і прикладів тощо, а пропонує аналіз смислоутворюючого контексту соціальної дії індивіда, тобто він започатковує своєрідний проєкт соціальної герменевтики, який залишається актуальним до теперішнього часу.

Отож проблема вирішення першої колізії диссенсусного змісту комунікаційного процесу постсучасності в концептуальному підході «розуміючої соціології» М. Вебера є спрямованою на з'ясування сутності соціальної дії з точки зору процедури узгодження двох таких різних методологічних принципів аналізу суспільного буття як «пояснення» й «розуміння». На нашу думку, подолання такої розбіжності може бути здійснено за допомогою принципу додатковості, який, у свою чергу, є одним з пріоритетних методологічних принципів теорії держави і права. Хоча вперше принцип додатковості був запропонований Н. Бором, коли з'ясувався той факт, що розвиток квантової механіки стає неможливим за умови аналізу множинності явищ за допомогою тільки єдиного визначеного підходу: «згідно з принципом додатковості для відтворення в знаковій системі цілісного явища необхідно взаємовиключні, додаткові класи понять. Наприклад, багато правових інститутів традиційних аграрних співтовариств (в Африці, Азії) неможливо зрозуміти, керуючись тільки теоретичними уявленнями, виробленими європейською наукою» [2, с. 15]. Втім складовими розуміючої соціології М. Вебер визначає соціальну дію, соціальні відносини, процедуру розуміння та концепцію «ідеальної типології», а також він позиціонує соціологію як науку, котра прагне зрозуміти соціальну дію й тим самим каузально пояснити суспільні процеси та впливи [10], – тобто він стверджує, що основу всіх феноменів суспільного простору складають соціальні дії індивідів, а визначити ступінь осмислення таких дій допомагає уявлення про типи раціональності. Соціальна дія то є дія, яка наділена смыслом, причому її конструює сама діюча особа, а також вона має співвідноситися з діями інших людей. На його думку: тільки ті дії, які зорієнтовані на поведінку іншої особистості можуть мати назву соціальних, виділяючи такі ідеальні типи, як афективна дія, що побудована на основі почуттів і неусвідомлених імпульсів, традиційна дія, яка відбувається на основі звичаєвої суспільної практики, цілераціональна дія, коли людина чітко визначає мету, засоби її досягнення, відповідну реакцію інших людей, причому вона супроводжується зростанням соціальної ролі науки, а також є ціннісно-раціональна дія, яка виконується на основі свідомого сприйняття людиною морально-етичних, естетичних, релігійних цінностей у своїй поведінці [11].

Власне, розуміння діяльності соціального суб'єкту має розпочинатися з аналізу наявної маніфестованої дії, де важливу функцію виконує процедура розкриття суб'єктивного смислу такої дії, на відміну від методів дослідження явищ природи та завдяки використанню герменевтичної методології. Проте зовнішнє спостереження з боку свідка-дослідника певних подій не може забезпечити розуміння їх істинного смислу, він може запропонувати лише суб'єктивну версію спостерігача. Відповідно поступово формуються критичні студії розбіжностей між класичним діалектичним підходом до вивчення об'єктивних закономірностей суспільного розвитку та «розуміючою соціологією» М. Вебера як аналізу поведінкових смислів діючої особистості. Мова йде про те, що герменевтична установка може бути задіяна тільки у тому випадку, коли дії суб'єкта були заздалегідь сплановані та відповідали раціональним суспільно прийнятним підходам – у такому випадку спостерігач може претендувати на об'єктивну гіпотезу пояснення соціальної поведінки діючої особи. Крім того, щоб наблизити версію розуміння дій суб'єкта необхідно осмислити не тільки окремі елементи діяльності, а також відбудувати їх цілісно-смысловий зв'язок, фактично, тільки зрозумілі смыслові зв'язки забезпечують досліднику пояснення вже конкретної дії. Отож

на науковому рівні пояснити смисл поведінки людини означає досягнути той смисловий зв'язок, до якого за своїм суб'єктивним змістом відноситься доступне безпосередньому розумінню дія [11, р. 8–9]. Як бачимо, діюча особа може мати певний мотив, якій буде визначати цілі діяльності, але вона може, наприклад, діяти інтуїтивно в умовах невизначеності або її дії можуть нести виражено ірраціональний характер під впливом емоційних потрясінь – варіантів може бути декілька, саме тому Вебер вводить поняття ідеального типу діяльності: «поведінка, яка є доступною раціональному поясненню в процесі соціологічного аналізу зрозумілих впливів часто дозволяє сконструювати найбільш підходящий «ідеальний тип» [11, р. 2–3]. Проте необхідно зазначити, що у площині соціальної реальності присутність таких ідеальних типів діяльності виконує функцію своєрідних методологічних стандартів, які дозволяють здійснювати різноманітні спроби оцінювання «правильності/неправильності» конкретно-визначених дій суб'єкта. З точки зору М. Вебера, ідеальна цілераціональна діяльність визначається лінійним каузальним зв'язком від усвідомленого мотиву до реалізації дії, тобто коли смисловий зв'язок стає зрозумілим, тоді з'являється можливість бути поясненою за посередництвом категорії «адекватного смислу причинної обумовленості» [10, р. 8]. Ба більше, у різноманітних методологічних підходах наукового дослідження, як правило, вважається за необхідне звертати увагу на сутнісні відмінності у розумінні поняття «смысл» в логіко-семантичних теоріях і значеннях діяльнісних смислів. Проте низка конструктивних міркувань Дж. Серля заперечує зовнішню протилежність двох значень смислу, а саме: він вважає, що всі діяльнісні смисли – це мотиви, цілі, засоби їх досягнення, а також безпосередньо дії мають пропозиційну основу, наприклад, смисл мотиву має відображати думку суб'єкта про те, заради чого він розпочинає цілеспрямовану діяльність або смисл самої дії виражає мислене уявлення про необхідний спосіб операцій самого суб'єкта тощо [7]. Мусимо наголосити на тій позиції, що сучасний процес державотворення в умовах ліберально-демократичних платформ цивілізаційного поступу є сформованим на основі вільного волевиявлення соціального суб'єкту, яке відбувається у смислоутворюючому контексті його активної реалізації світоглядних настанов, так: «свідомо спрямована активність формує соціальну діяльність; взаємно орієнтована та скоординована активність створює взаємодію; постійна, регулярна активність *vis-à-vis* двох персон залучає особистості в соціальні відносини; активність, за допомогою якої встановлюються зв'язки з іншими людьми (у тому числі дистанція або ворожість), робить індивіда членом соціальної групи; унікальний набір діяльнісних видів активності визначає соціальну позицію або обмежує соціальну роль. Для реалізації цих типів активності індивіди повинні мати специфічні здібності, навички, майстерність, таланти» [8, р. 212–213], – тобто інституційні конструкції певного державного устрою мають забезпечити умови реалізації творчого потенціалу діючої особи.

Другою складовою диссенсусного стану трансформації теорії соціальної дії стає принципова нова методологія своєрідного процесу моделювання на основі визначеного виду діяльності людини, тобто кардинальні зміни умов існування суспільного буття в епоху постсучасності призводять до перетворення самих форм і видів соціальної дії. Відповідно до чотирьох ідеальних типів соціальної дії М. Вебера, а саме: цілераціональний, ціннісно-раціональний, афективний та традиційний, додаються сучасні форми комунікаційної дії, а також специфічними вимірами суспільних процесів залишаються форми революційної або мілітарної дії, набуваючи, при цьому, нових значень. До того ж властивості конкретної соціальної дії визначаються актуальною громадянською позицією або політичною реалізацією історично-відвойованих прав і свобод діючою особою, саме у такий спосіб відбувається реалізація світоглядних установ і людської природи творчого начала у перетворенні структур соціального простору свого існування. Отож моделювання або реконструкція дослідником смислу соціальних дій актора вже з його суб'єктивним сприйняттям здійснюється в умовах принципової невизначеності герменевтичного розриву. З цього приводу М. Вебер вказує на те, що найбільш очевидна адекватність смислу для дослідника у вигляді правильного каузального визначення може бути сприйнята лише у тій ступені вірогідності, коли така дія насправді відповідає смислу достатнім або приблизним вираженням ідеально-типового випадку [11, р. 11], – тому, що у реальному житті далеко не всі дії людини мають цілеспрямований раціональний характер їх реалізації. Своєю чергою Дж. Серль

вважає, що така «правильність» уявлень о каузальності людської діяльності, яка неправомірно ототожнює природну (матеріальну) причинність з активністю людини, є неточною. У такий ситуації людина позбавляється свободи дії, а перехід від однієї фази діяльності до іншої не є однозначно зумовленим. Соціальна діяльність містить «розриви», тобто мотив може бути конкретизований у різноманітних цілях, а вже визначена ціль допускає багато варіантів дій [7].

Отже, можемо стверджувати, що процес моделювання предметно-діяльнісного простору людини та відповідного соціального порядку створює не стільки ідеальна, скільки актуальна типологія соціальної дії, яка має темпоральний історичний характер і проявляється в різноманітних конструкціях державного устрою. Звідси впливає ідея поєднання соціального та духовно-культурного проєктів формування життєдіяльності суспільства особливо у воєнний період, а процес їх реалізації та спосіб органічного поєднання забезпечує механізм концептуалізації цілісного людського буття та соціального порядку, тому особливо зараз набуває значення процедура заміщення поняття абстрактного індивіда на концепт «соціального суб'єкта діяльності» в умовах певного державного устрою. Безумовно, державотворчі процеси засновані на функціонуванні соціальних відносин, включаючи ситуації поліфонічного сприйняття реальних подій, коли діючі суб'єкти керуються неспівпадаючими смислами, тобто виникає поведінкова множина різноманітних проміжних стадій. До того ж колективні дії в державі або партії скоріше є метафорою, яка завуальовує реальну індивідуальну природу походження смислу: «зміст соціальних відносин ми будемо вважати «порядком» тільки у тих випадках, коли поведінка, хоча б приблизно, орієнтується на чітко визначені максими. Говорити про «значимість» порядку ми будемо тільки у тих випадках, коли фактична орієнтація на ці максими відбувається хоча б частково (тобто в тому ступені, у якому вона може мати практичне значення) тому, що вони вважаються значимими для поведінки індивіда...» [11, р. 36]. Отож наявність соціетального порядку в конструкціях процесу державотворення визначає усупільнену природу соціальної дії, яка залежить не тільки від очікування дій Іншого на дії даного суб'єкта, але також актуалізує реакцію на такі дії з боку колективної суспільної думки в умовах відкритого інформаційного простору постсучасності. Прагнення суспільства досягти такої взаємодії та соціального порядку, якій засновується й регулюється правовими нормами, отримує назву легітимного, а розуміння легітимності та демократії відносяться до засадничих принципів сучасних процесів державотворення. Нормативно-правове регулювання має загально-примусовий характер і підтримується особливою групою людей, які повинні забезпечувати суспільний порядок, включаючи можливість застосування сили: «смилова сфера держави сформована сукупністю елементарно важливих, міжособистісних публічних справ. Така *res publica* є сутнісною сферою авторитетного втручання держави. Її найголовнішим, справжнім ділом є дотримання й актуалізація права, причому не тільки забезпечення та охорона прав окремої людини, але й само собою необхідна реалізація того, що є об'єктивно справедливим, а реалізація вимог ідеї права – це завдання, яке стає особливо актуальним після конституювання міжособистісної публічності» [6, р. 229]. Як бачимо, фундамент сталого соціетального порядку створюється інституціональними конструкціями певного державного устрою, які уособлюють собою комплекс соціально-економічних і нормативно-правових взаємовідносин зафіксованих у соціокультурному вимірі соціальних практик діючої особи. Мова йде про те, що окремі елементи соціального порядку складаються з певних соціальних дій, кожна з яких включає в себе як соціальний норматив, що є присутнім в культурі, так і мотивацію та уявлення індивіда, який ці нормативи практично застосовує. При цьому соціокультурний підхід формується століттями та зберігає свою ідентичність, відповідно, порушення соціального порядку безпосередньо пов'язане зі світоглядними та мотиваційними чинниками діючої особи: «шлях боротьби, в тому числі й у світоглядній сфері, є природним, адже в рамках державної ідентичності уможливорюється творення гену та коди Українців, їхнє самозбереження на засадах: самоаналізу, самодисципліни, самоосвіти, самовдосконалення» [3, с. 38–39].

Отже, смислоутворюючий контекст ситуації диссенсусу в розвитку теорії соціальної дії формується на прагненні дослідника вирішити своєрідну подвійну колізію актуально-протилежних складових у суспільному бутті людини постсучасності: перше методологічне протиріччя

знаходиться всередині самої теорії «розуміючої соціології» М. Вебера та полягає у розбіжності між її основними категоріями «пояснення» та «розуміння» соціальної дії як базового елементу всіх процесів життєдіяльності певної спільноти; друга колізія інструментального знання полягає у тому, що процес трансформації соціальної дії в умовах постсучасності формує проблему подвійної контингентності комунікації як протилежності необхідності та зовсім іншого порядку суспільної причинності, що додатково ускладнює розуміння та подальше прогнозування будь-яких соціальних змін у процесах державотворення в цифровому просторі.

Висновки. Ситуація диссенсусу як фактору ефективної комунікації в умовах інформаційного простору постсучасності створює процес смислової трансформації класичних засад теорії соціальної дії М. Вебера, у межах загального модерністського проєкту, в обґрунтовану актуально-історичну теорію комунікативної дії сьогодення, причому аналізується не стільки процедура раціонального пояснення форм і видів діяльності людини, скільки способи оволодіння дією так само, як й об'єктивним світом предметних, актуальних і потенційних речей. Звідси випливає ідея поєднання соціального та духовно-культурного проєктів формування життєдіяльності суспільства особливо у воєнний період, а процес їх реалізації та спосіб органічного поєднання забезпечує механізм концептуалізації цілісного людського буття та соціального порядку, тому вже сьогодні відбувається процедура заміщення поняття абстрактного індивіда на концепт «соціального суб'єкта діяльності» [1, с. 33–34].

Аналізуючи сучасний рівень досліджень трансформації теорії соціальної дії можемо зробити висновок про те, що світова спільнота в умовах суспільства нових можливостей вимушена разом з позитивними змінами у процесі свого розвитку брати до уваги чимало глобальних проблем негативного характеру: світові економічні диспропорції розвитку, тероризм і військові конфлікти тощо, які загрожують не тільки подальшому поступу, а й загальному існуванню нашої цивілізації. Зазначимо, що визначними положеннями таких принципових підходів є, по-перше, комплексний аналіз повсякденного світогляду діючої особи, на формування якого сьогодні впливають новітні інформаційні технології та методи реалізації соціальної активності, що забезпечує пріоритетність поліфонії дієвих форм волевиявлення індивідуальної або колективної ініціативи самого народу та можливість їх взаємозв'язку в конструкціях державотворення у відношенні до способів реалізації свободи дії; по-друге, розуміння соціокультурних передумов сучасних соціальних практик дозволяє вважати головним атрибутом суспільних змін постсучасного світу активну громадянську позицію самої діючої особи; по-третє, характеристика процесу моделювання предметно-діяльнісного простору людини та відповідного соціального порядку доводить, що створюється не стільки ідеальна, скільки актуальна типологія соціальної дії; вона має темпоральний історичний характер, розпочинається з аналізу наявної маніфестованої дії, де важливу функцію виконує процедура розкриття суб'єктивного смислу такої дії, яка проявляється в різноманітних конструкціях державного устрою.

Отже, нові форми соціальної дії починають виконувати функції вже самого комунікативного процесу та стають фундаментальною основою сучасних розділів практичної філософії, набуваючи нового значення для процесів державотворення у світі нових можливостей. Подальше вирішення теоретико-методологічної колізії розбіжностей за схемою: класичний діалектичний підхід до вивчення об'єктивних закономірностей суспільного розвитку – «розуміюча соціологія» М. Вебера як аналіз поведінкових смислів діючої особи – актуально-історична теорія комунікативної дії як процедура моделювання предметно-діяльнісного простору актора та відповідного соціального порядку, – забезпечує можливість створення системно-наукового підґрунтя для реалізації предметно-практичних рекомендацій у вирішенні чи попередженні соціальних конфліктів і революційних ситуацій як дієвих складових у формуванні цивілізаційних перспектив поступу світової спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вихованець З.С. Трансформація розуміння теорії соціальної дії на зламі століть. *Вісник національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць*. Вип. 2 (32). К. : НАУ, 2020. С. 31–35.

2. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. Х. : ТОВ «Одісей», 2008. 432 с.
3. Ліпкан В.А. Державна ідентичність: новий термін політичної та правової науки. *Регіональні студії*. 2004. № 38. С. 33–40.
4. Лук'янець В.С., Ратніков В.С. Постмодерн: переоцінка цінностей: монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2001. 314 с.
5. Ожеван М.А., Дубов Д.В. Homo ex Machina. Філософські, культурологічні та політичні передумови формування конвергентного суспільства: монографія. К. : НІСД, 2017. 272 с.
6. von Hildebrand D. *Metaphysics of Community*, 1930.
7. Searle J. R. *Rationality in Action*. MIT Press, 2023.
8. Sztompka P. *The Sociology of Social Change*. Wiley-Blackwell, 1993.
9. Weber M. *Die protestantische Ethik*. Bd. I. Hbg., 1973.
10. Weber M. Some Categories of Interpretive Sociology. *Sociological Quarterly*. 2005. № 22(2). P. 151–180.
11. Weber M. *Basic Concepts in Sociology*. Citadel, 2000.

REFERENCES

1. Vykhovanets, Z.S. (2020). Transformatsiia rozuminnia teorii sotsialnoi dii na zlami stolit [Transformation of understanding of the theory of social action at the turn of the millennium]. *Visnyk natsionalnoho aviatyinoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia – Proceedings of the National Aviation University. Vol.: Philosophy. Cultural Studies*, 2 (32), 31–35 [in Ukrainian]
2. Krestovska, N.M., Matveeva, L.H. (2008). *Teoriia derzhavy i prava: Elementarnyi kurs [Theory of State and Law: An elementary course]*. (2nd ed.). Kharkiv : TOV «Odissei» [in Ukrainian]
3. Lipkan, V.A. (2024). Derzhavna identychnist: novyi termin politychnoi ta pravovoi nauky [State identity: a new term of political and legal science]. *Rehionalni studii – Regional Studies*, 38, 33–40 [in Ukrainian]
4. Lukianets, V. S., Ratnikov, V. S. (eds.). (2001). Postmodern: pereotsinka tsinnosti [Postmodernity: reassessment of values]. Vinnytsia : UNIVERSUM-Vinnytsia [in Ukrainian]
5. Ozhevan, M.A., Dubov, D.V. (2017). Homo ex Machina. Filosofski, kulturolohichni ta politychni peredumovy formuvannia konverhentnoho suspilstva [Homo ex Machina. Philosophical, Cultural and Political Prerequisites for the Formation of a Convergent Society]. Kyiv : NISD [in Ukrainian]
6. von Hildebrand, D. (1930). *Metaphysics of Community* [in English]
7. Searle, J. R. (2023). *Rationality in Action*. MIT Press [in English].
8. Sztompka, P. (1993). *The Sociology of Social Change*. Wiley-Blackwell [in English]
9. Weber, M. (1973). *Die protestantische Ethik*. Bd. I. Hbg [in English].
10. Weber, M. (2005). Some Categories of Interpretive Sociology. *Sociological Quarterly*, 22(2), 151–180 [in English]
11. Weber, M. (2000). *Basic Concepts In Sociology*. Citadel [in English]

Vykhovanets Zorina Serhiivna,
Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya,
56, Pirogov str., Vinnytsya, Ukraine
orcid.org/0000-0002-1653-5873

DISSENSUS OF THE THEORY OF SOCIAL ACTION IN THE CONSTRUCTIONS OF STATE-BUILDING: THE SEARCH FOR MEANINGS OF COMPATIBILITY

Prior to the outbreak of full-scale hostilities in the Russian-Ukrainian war in February 2022, the complex processes of state-building in the postmodern world were largely considered a non-violent mechanism for maximising the harmonisation of the national socio-cultural characteristics of a given nation with the information and communication priorities of its life-building in the digital reality, based on generally accepted principles of the International Legal Order of the twenty-first century. However, the bloody tragedies of war and terrorist acts, the humanitarian, food and environmental crises of the era of planetary transformation have led to a double collision of the meaning-making

context of the actual historical development of the theory of social action. The newest forms and types of social action, anchored in public opinion, begin to perform the functions of a communicative process and become the fundamental basis of modern sections of practical philosophy, gaining new significance for the processes of state-building in the world of new opportunities. Accordingly, **the purpose** of the publication is to provide a socio-philosophical analysis of the methodological conflicts of the theory of social action in the constructions of state-building in the meaning-making context of postmodernity. The research objectives of this study are as follows: 1) to study the process of semantic transformation of M. Weber's ideal typology of social action into an active theory of communicative action in the context of planetary transformations; 2) to analyse the critical studies of the differences between the classical dialectical approach to the study of objective laws of social development and M. Weber's "understanding sociology" as an analysis of the behavioural meanings of an actor; 3) to find out the specifics of the communicative and active nature of the actor in the meaning-making context of social practices of postmodernity; 4) to reveal the dissensus content of the theory of communicative action as a situation of emergence of new meanings and determination of the limits of activity of a social subject in the system of actual transformations of institutional structures of the modern state. **Research methodology.** On the basis of the socio-philosophical analysis of the theory of social action, the methods of systemic and comparative analysis, analytical, cultural and historical, as well as elements of hermeneutic methodology were used in a specific way. The methodological principles of complexity, multivariance, dialogue or dialectic, complementarity, unity of the historical and logical, relevance and social necessity were used in the analysis of the process of expanding the content of the theory of social action. **Results of the study.** In accordance with the purpose and objectives, it has been established that the situation of dissensus as a factor of effective communication in the information space of postmodernity creates a process of semantic transformation of the classical foundations of M. Weber's theory of social action within the framework of the general modernist project into a well-founded theory of active communicative action of the present, so analysis focuses on the ways of mastering action and the objective world of subject, actual and potential things, rather than on the procedure of rational explanation of forms and types of human activity. Thus, the priority of the multiplicity of effective forms of expression of the will of the individual or of the collective initiative of the people themselves and the possibility of their interconnection in the construction of the State, in relation to the ways of exercising freedom of action, are determined. In turn, the characterisation of the process of forming the subject-activity space of a person and the corresponding social order proves that it is not an ideal, but a real typology of social action that emerges, which has a time-historical character and begins with the analysis of the existing manifest action, where the process of revealing the subjective meaning of such action has an important function and is manifested through various constructions of the state system. It is proved that the further solution of the theoretical and methodological conflict of differences according to the following scheme: classical dialectical approach to the study of objective laws of social development – M. Weber's "understanding sociology" as an analysis of the behavioural meanings of an actor – actual historical theory of communicative action as a procedure for modelling the subject-activity space of a person and the corresponding social order – provides an opportunity to create a systematic scientific basis for the implementation of substantive and practical recommendations for the resolution or prevention of social conflicts and revolutionary situations as effective components of the process of shaping the civilisational perspectives of the world community.

Key words: statehood, social action, civil society, actor, postmodernity, meaning-making context, social communication, collective activity.